

CHARAKTER SYSTÉMU ZAVÁDĚNÉHO NA REALITU

(Filozofie a systém)

MICHAEL KOČMAN

„Filozofia“ přinesla o systému článek¹, označený jako konzultační, který však odpovědmi na otázku po charakteru systému daleko přesahuje rámec pouhé konzultace. Zároveň s jeho odpovědí, totiž že systém je gnoseologickou kategorií, lze sotva souhlasit. V tomto příspěvku si proto klademe za cíl osvětlit charakter „systému“ ve vztahu k realitě a důsledky, které tento charakter má pro proces poznání, pro „systémový přístup“ k realitě.

Naším výchozím postulátem bude tvrzení, že systém je filosofickou kategorií. Z toho pro nás vyplývá první úkol, prozkoumat vztah filosofických kategorií k realitě, a to v kontextech, které nám umožní převzít výsledky tohoto zkoumání pro naše vlastní téma.

Je známo, že filosofické kategorie jsou pojmy, které myšlenkově odrážejí nejobecnější vlastnosti a souvislosti jevů objektivní skutečnosti. Protože existují jen v lidském myšlení, mají i svou subjektivní stránku, jsou jednotou objektivního a subjektivního. Tyto kategorie jsou „ontologické“, týkají se bytí jehož jsou odrazem, a zároveň jsou „gnoseologické“, týkají se poznání, protože jako pojmy odrážející nejobecnější vlastnosti jsou při procesu poznání určitého konkrétního úseku reality aplikovatelné na tento úsek reality. Gnoseologickost filosofických kategorií se tedy opírá o metodologický význam vztahu obecného a jednotlivého. Filosofické kategorie jsou takto jednotou ontologického a gnoseologického, což je výrazem toho, že sama (marxistická) filozofie je jednotou dialektiky a gnoseologie.

Vstoupíme-li do rámce základní filosofické otázky, musíme tomu přizpůsobit i chápání filosofických kategorií. Tento „vstup“, aniž je takto výslovně chápán, může vést k nesprávným závěrům o charakteru filosofických kategorií. V rámci této otázky se nám totiž filosofické kategorie rozpadnou na ty, které se bezprostředně týkají bytí, tedy na ontologické kategorie, a na ty, které se týkají vědomí, myšlení, tedy gnoseologické kategorie v jiném, samostatném významu, odrážející sám proces poznání. Nechápaní toho, že i ontologické kategorie jsou ze shora uvedených důvodů gnoseologickými, vede k nesprávnému rozpadnutí filosofického kategoriálního aparátu do dvou skupin: na kategorie ontologické a na kategorie gnoseologické, což znamená „ontologizaci“ kategorií prvé skupiny.

Jediný možný a správný závěr je ten, že v rámci základní filosofické otázky existují kategorie týkající se bytí, které jsou jednotou ontologického a gnoseologického, a kategorie týkající se myšlení, které jsou gnoseologickými po výtce. Jakmile však překročíme rámec základní filosofické otázky — a to činíme při filosofickém

¹ J. B.: O vztazích mezi objektem, celkom, systémem a štruktúrou. Filozofia, č. 3, 1971.

zkoumání vždy, když explicitně nerozobíráme vztah bytí a vědomí — je třeba všechny filosofické kategorie považovat za jednotu ontologického a gnoseologického.

Už od Hegela je známe, že každá filosofická kategorie vyjadřuje jen určitou stránku objektivní reality, že je tedy jakýmsi zorným úhlem, pod nímž pohlédneme na zkoumaný objekt. Dejme tomu, že budeme zkoumat souvislost S dvou objektů A , B na základě filosofických, zřejmě hlavně párových, kategorií. Jestliže celkovou souvislost S rozložíme na dílčí souvislosti $S_1, S_2, \dots, S_n$, pak tyto dílčí souvislosti mohou být předmětem zkoumání pomocí jednotlivých kategorií, např. párů celek—část, obecně—zvláštní, abstraktní—konkrétní, obsah—forma, kvalita—kvantita atd., přičemž $S = S_1 + S_2 + \dots + S_n + \dots + S_\infty$, čili, jak říká Lenin: „*Nekonečná* suma obecných pojmů, zákonů etc. dává *konkrétní* v jeho úplnosti.“² To ovšem neznamená, že musíme aplikovat velký počet kategorií — z hlediska našeho výzkumného záměru může být funkční jen aplikace některých z nich. Každá kategoriální dvojice dává jiný pohled na celkovou souvislost S , protože vystihuje jenom určitý moment, dílčí souvislost v rámci souvislosti celkové, není obecnou pro celou tuto souvislost.

Určité nedostatky v tomto postupu mohou být podnětem k ontologizaci některých kategorií. Ukážeme to na příkladu kategoriální dvojice celku a části a dvojice subjektu a objektu. Dejme tomu, že dílčí souvislost S_1 objektů A a B znamená prostorové uspořádání objektu A v objektu B , například zrnka v pověsné hromadě písku, takže z hlediska pouze této dílčí souvislosti S_1 je A částí „nepravého“ celku B . Jestliže dílčí souvislost S_2 znamená určité „funkční“ uspořádání A v B (tj. takové uspořádání, při němž A plní v B určitou funkci), založené na vztazích A k ostatním částem objektu B , např. funkční uspořádání nějaké součásti A ve stroji B , pak z hlediska této dílčí souvislosti S_2 je A částí „pravého“ celku B . Z hlediska obou těchto dílčích souvislostí existujících a bráných zároveň, tedy $S_1 + S_2$, je A částí „pravého“ celku B , přičemž A je určitým způsobem prostorově uspořádáno v B . Poznamenejme, že nějaké prostorové uspořádání existuje vždy, ale pro naše zkoumání může být irrelevantní.

Záměna nepravého celku za pravý celek může být podnětem k ontologizaci celku, protože rozprostraněnost hmoty patří k jejím základním vlastnostem. Jestliže celek chápeme jenom jako mechanickou sumu částí, k čemuž dochází při určité prostorové koncentrovanosti částí do celku (pak totiž sumu částí chápeme jako celek), je tato záměna usnadněna, dosti to k ní svádí. Tato záměna se na prvý pohled zdá poněkud prostoduchá vzhledem k tomu, že už je do omrzení opakováno, že celek není charakterizován pouze svými částmi, ale především vztahy mezi nimi atd. Ve skutečnosti to tak prostoduché není, k této záměně může vést velmi snadno např. dosti obecně přijímaná definice systému, podle níž systém je celkem, mezi jehož částmi jsou určité vztahy apod. Pozornému rozboru této definice neujde, že se zde vztahy mezi částmi předpokládají až na základě „systému“, takže „celek“ jako vyšší určení tyto vztahy postrádá. Ale o tom budeme ještě mluvit.

Podobně je tomu u kategorií objektu a subjektu. Řekněme opět, že rozebíráme vztah dvou „objektů“ reality A a B , přičemž jedním z těchto objektů reality, např. A , je člověk (nebo možná i zvíře). Tyto dva objekty vykazují souvislost S , kterou můžeme chápat jako určitý soubor dílčích souvislostí S_1, S_2 atd. Dejme dále tomu, že dílčí souvislost S_1 znamená aktivní činnost A vůči B , založenou na volním nebo instinktivním základě. Pak objekt A nazýváme „subjektem“ a objekt B „objektem“ a jejich vzájemný vztah S_1 nazýváme vztahem subjektu a objektu. Kategoriální pár subjektu a objektu

² LENIN, V. I.: Filosofické sešity, Praha, SNPL 1954, s. 253.

pak vyjadřuje již definovanou souvislost S_1 , která je dílčí souvislostí celkové souvislosti S mezi A a B . V této souvislosti S_1 může být A člověkem (případně i jiným zvířetem — podle definice souvislosti), B pak jakýmkoli „objektem“ reality, tedy případně rovněž člověkem, společenskou skupinou apod., což bychom ovšem mohli z definice případně i vyloučit. Souvislost S_1 samozřejmě nevylučuje působení objektu B na člověka (nebo jiné zvíře), ale toto působení je mimo souvislost S_1 — je to tedy např. souvislost S_3 , takže není vyjádřeno kategoriemi objektu a subjektu.

„Subjekt“ a „objekt“ jsou zde filosofickými párovými kategoriemi a jako takové jsou jednotou ontologického a gnoseologického. Jakmile však řekneme: subjekt se rovná člověk, což je velmi běžné, ztotožnili jsme „subjekt“ jako filosofickou kategorii s určitým úsekem reality, čili jsme ji ontologizovali. Tím ale zároveň „subjekt“ přestal být filosofickou kategorií, která je jednotou ontologického a gnoseologického, a dostal se tak mimo horizont filosofie. Abychom zachránili svůj filosofický pohled, můžeme vyvinout určité další úsilí. Např. můžeme mezi člověka a realitu vložit takové vyjádření člověkovy aktivity, které považujeme za vysoce obecné z pohledu filosofa, jako je např. „praxe“. Tím se však dostaneme do řady potíží.

Za prvé. V daném spojení („subjekt“ se rovná člověk a „objekt“ se rovná úsek reality) nejsou subjekt a objekt filosofickými kategoriemi. Filosofickou kategorií par excellence je podle názoru, který můžeme propagovat, „praxe“, která člověka a realitu spojuje. Tím nám „subjekt“ a „objekt“ vypadl z filosofie. Za druhé. Budeme považovat „subjekt“ a „objekt“ za filosofické kategorie, právě tak jako „praxi“. Pak se souvislost dvou kategorií určitého kategoriálního páru vyvozuje na základě třetí kategorie, zatímco by měla být pro tyto kategorie vnitřně vlastní, měla by jimi být implikována. Za třetí. „Subjekt“ a „objekt“ jsou filosofickým kategoriálním párem, přičemž jejich vnitřní souvislost je dána na základě praxe, která pak nemá charakter filosofické kategorie. Tím se dostáváme jednak do potíží nadměrného obsahu „praxe“ zahrnující i proces poznání apod., jednak se tím sama „praxe“ dostává mimo filosofický horizont, což je zřejmě v rozporu s původním záměrem vyzdvihnout „praxi“ na první plán v naší filosofické výzbroji.

Ontologizace filosofických kategorií tedy vede vždy ke sporu.

Někdy se vyskytují názory, že existuje jakási hierarchie, resp. subordinace jednotlivých filosofických kategorií, přičemž se dodává, že tuto hierarchii je obtížné postihnout, protože většina kategorií má velmi obecnou platnost. S těmito názory lze zřejmě úspěšně polemizovat. Tak je možné se opírat o to, že uspokojivá hierarchie dosud nebyla vytvořena a pokusy o ni že jsou velmi nedokonalé. Je také možné namítnout, že myšlenka hierarchie kategorií vede nezbytně k nějaké vrcholné kategorii, která dosud nebyla objevena a zdůvodněna, ačkoli se u nás nedávno vyskytly pokusy spatřovat takovou vrcholnou kategorii např. ve společenské praxi při posunu filosofie směrem k „filosofii člověka“. Ani postavení hmoty jako objektivní reality na špičce takového kategoriálního systému by patrně neuspělo. To jsou ovšem námitky, týkající se nedokonalosti našeho poznání filosofických kategorií.

Podstatnými jsou námitky teoretické. Uvedli jsme, že různé filosofické kategorie vyjadřují určité obecné vlastnosti, vztahy atd. samé reality. Přiřazeny zpětně určitému objektu vyjadřují pak vlastní konkrétní vlastnosti, vztahy atd. tohoto objektu. Protože tyto různé vlastnosti, vztahy atd. nejsou hierarchizovány, nemůže být hierarchickým ani sám systém kategorií.

Je možné, že v realitě existují dílčí vztahy, u nichž se uplatňuje nadřazenost a podřazenost, projevující se i v příslušných kategoriích. Tvrdí se to např. o kategoriích „vztahu“ a „kauzality“, které prý jsou sice co do platnosti těmi nejobecnějšími, ale

co do obsahu je kategorie vztahu obecnější. Budiž, i když kategorie kauzality je stále ještě nedostatečně rozpracována. V každém případě to však znamená dílčí vztahy nadřazenosti a podřízenosti pouze u některých kategorií a ne hierarchickou výstavbu celého kategoriálního systému.

*

Po těchto úvodních poznámkách můžeme přistoupit k svému vlastnímu tématu.

Z našeho výchozího postulátu — že totiž systém je filosofickou kategorií — vyplývá, že systém je jednotou ontologického a gnoseologického. I když bychom neakceptovali uvedený postulát, musíme systému přiznat obdobné vlastnosti jaké mají filosofické kategorie co do své obecnosti vůči realitě, takže nám stále zůstává výsledek: systém jako jednotu ontologického a gnoseologického. Tento závěr není však všeobecně přijímán. V literatuře je možné najít — ať už explicitně vyjádřeny či nikoliv — tři různé možnosti: systém je určitým výsekem nebo alespoň určitou vlastností objektivní reality, je to tedy ontologická kategorie; systém je nástrojem poznání objektivní reality, je to tedy gnoseologická kategorie; systém je zároveň kategorií ontologickou i gnoseologickou. Probereme postupně tyto názory a jejich důsledky pro proces poznání čili pro to, jak se vztah systému k realitě projevuje v tzv. systémovém přístupu k realitě.

Podle prvního názoru je systém *ontologickou kategorií*. K ontologizaci systému dochází různými způsoby. Jedním z nich je naivní, přímé ztotožnění systému s objektem, s určitým výsekem reality. Bylo již řečeno jinými autory, že toto ztotožnění systému s objektem představuje pojmenovávací klišé, nefunkční a matoucí.³ Byla již také vyslovena domněnka, že na tomto naivním způsobu ontologizace systému se může podílet úspěšnost zavedeného systému.⁴

Jiným, snad nejběžnějším způsobem ontologizace systému, je jeho ztotožnění s „celkem“. Celek totiž může být — jak jsme o tom již hovořili — považován buď přímo za určitý výsek reality anebo nepřímo za ontologickou kategorii, takže jeho ztotožnění se systémem znamená, že i systém je považován za ontologickou kategorii. K ontologizaci celku a tedy i systému může dále docházet za určitých zvláštních podmínek, které jsme rovněž již uváděli, při nichž vztah celku a částí není chápán na podkladě funkčních souvislostí mezi částmi a celkem, ale jako pouhé prostorové uspořádání částí do celku. Určité funkční souvislosti se pak tomuto „nepravému“ celku dodávají pomocí kategorie „systému“ např. tím, že se tvrdí, že systém je celkem, mezi jehož částmi jsou určité vztahy, nebo se totéž vyjádří pomocí pojmu množina, takže systém je množina, mezi jejímiž prvky jsou určité vztahy atd. V těchto definicích je jasně patrna ontologizace „celku“, tedy to, že „celek“ je považován za konkrétní výsek reality, který se stává obecnějším teprve zavedením „systému“, tím, že tomuto výseku reality přiznáme určité (obecné) vnitřní vztahy i určité vztahy navenek. Kdybychom ve spojení „celku“ se „systémem“ považovali celek i systém za filosofické kategorie, znamenalo by to jejich ztotožnění, čímž bychom v „systému“ získali pouze nový název pro starou známou kategorii, „celek“. Nebo kdybychom považovali „celek“ i „systém“ za filosofické kategorie a zároveň se přidrželi definice, podle níž systém je celek, který etc., znamenalo by to hierarchický vztah mezi celkem a systémem, který patrně nemá oporu v realitě. To by ovšem vyžadovalo další, samostatné zkoumání. Tímto způsobem se tedy dostáváme zpravidla do celé řady sporů.

³ CHARVÁT, F.: KUČERA, Z. Závislost a politický systém. Nová mysl, č. 11, 1969, s. 1405.

⁴ Viz např. ZEMAN, M.: K budoucnosti ekonomických systémů. Politická ekonomie, č. 12, 1970, s. 1091.

K. ontologizaci systému tohoto typu dochází houfně na Západě, a to i u tvůrců systémového přístupu k realitě, resp. u protagonistů „obecné teorie systémů“ apod. Není totiž nikde psáno, že by tito protagonisté museli ovládat filosofii (natož marxisticko-leninskou filosofii, dialektický materialismus) a na tomto základě zasadit své chápání „systému“ do správných světonázorových souvislostí. To ovšem neznamenaá, že by pro teorii systému nemohli přinést nic pozitivního. Mohou, ale přinášejí to vzdor své celkové „filosofii“. To ve vědě není nic nového, vzpomene-li si např. na vynikající fyziky — živelné materialisty, kteří při svém filosofování vystupovali jako idealisté. Je však nesporné, že když se celková „filosofie“ uvede do souladu s rozvíjenou dílčí vědeckou disciplínou, vyloučí se tím možnost některých i závažných chyb v poznání a dodá se tím pozitivní impuls k dalšímu rozvoji poznání v dané disciplíně.

Ontologizace systému uvedeného typu — na základě souvislosti celku a systému — je tedy západní provenience. Proto se u nás systém ztotožňuje s realitou (ať už explicitně či nikoliv) zpravidla v nenáročných kompilačních pracích o systémovém přístupu, o systémové analýze, o systémovém inženýrství atd.

Ontologizace systému má dalekosáhlé důsledky pro proces poznání, tedy pro „systémový přístup“ k realitě. Důsledně jej rozvinul autor, který — při ztotožnění systému s realitou — zamítá v metodice systémového přístupu zcela běžné „zavádění systému na objektu“ a místo toho formuluje a rozpracovává metodiku „odhalování systému na objektu“.⁵ Tato metodika je zákonitým, logickým navázáním na chápání systému jako ontologické kategorie. V tom je tedy citovaný autor důslednější nežli ti, kteří pojmají systém ontologicky a tímž dechem — ve smyslu gnoseologického pojmání systému — hovoří o „zavádění“ systému na objektu. Tato logická důslednost v metodice nemůže ovšem vést nikam jinam, nežli k ještě důslednějšímu popření ontologizace systému, tedy k pravému opaku autorova úmyslu.

Jeho metodický přístup totiž není ničím jiným nežli běžnou analýzou objektu. Jde při něm o odhalování podstatných vztahů v určitém objektu reality, což byla snaha vědeckého zkoumání od samého jeho počátku. Co se při ní v autorově postupu zavrhuje, to jsou vlastně výhody soudobého systémového přístupu. „Odhalování“ systému je totiž v každém daném jednotlivém případě jedinečné. Nemá smysl zobecňovat systémové vlastnosti, protože to není použitelné v jiných případech. Použití obecných vlastností systémů na jiné objekty by totiž znamenalo zavržené „zavádění“ systému na objekt. Jinými slovy autor proklamuje indukční myšlení, které však ztrácí smysl, protože není v jednotě s dedukcí, jež se zamítá. Tím však mizí všechny výhody moderního systémového přístupu, skutečný metodologický pokrok našeho století. Tento přístup se totiž zakládá na přesvědčení, že existují obecné strukturální, „systémové“ vlastnosti různých objektů, s nimiž se „apriorně“, tedy s určitým vyvinutým aparátem obecných vztahů, přistupuje k rozboru zvláštního a jednotlivého. Poznamenejme, že opačný, empirický přístup k realitě nemůže být důsledný, člověk při poznávání reality nemůže odvrhnout dříve vypracované obecné pojmy a kategorie, nemůže takto primitivně ontologizovat vědecká fakta.

Podle druhého názoru, který jsme chtěli rozbírat, je systém výhradně *gnoseologickou kategorií*. Tento názor se může opírat o kritiku ontologizace systému a být přitom zároveň pouhou negací pojmání systému jako ontologické kategorie. Tak např. i na Západě dochází k diskusím, jak to vlastně autoři vycházejí z „celku“, resp. ztotožňující „celek“ se „systémem“ mysleli a proč zvolili právě toto východisko.

⁵ VÁCHA, St. Řízení multisystémů. VUSTE, Praha 1971, s. 5 aj.

Podnětem k těmto diskusím jsou např. a především výsledky a úspěchy kybernetiky, která prý chápe „systém“ vysloveně jako gnoseologickou kategorii. J. B. o tom píše:

„Jak je známo, kybernetika zkoumá funkcionální a strukturální zákonitosti dynamických systémů, nezajímá ji ani materiál, z něhož jsou, ani energetické děje v nich probíhající v procesu časoprostorových změn; kybernetika abstrahuje od látkové i energetické podstaty zkoumaných objektů. Už z tohoto aspektu je skutečně těžko možné hovořit o úplně množině vnitřních charakteristik zkoumaného objektu. Otázka zní: buď chápání systému v kybernetice neodpovídá všobecným představám o systému jako celku, nebo definice, která vychází z celku, nezobecňuje rysy těch systémů, které jsou předmětem zkoumání kybernetiky.“⁶ A dále: „Předcházející úvahy o vztahu systému a struktury mne vedou k myšlence, že systém a struktura nejenže nejsou synonymními pojmy a kategoriemi, ale ani porovnatelnými, protože struktura je pojem a kategorie ontologická, zatímco systém je kategorie gnoseologická. Struktura objektu existuje sama o sobě nezávisle na našem vědomí, zatímco systém si na objektu zavádíme, existuje jen v oblasti vědomí, závisle na nás...“⁷

Nebudeme tento názor dlouze hodnotit, připomeneme pouze to, co jsme už uváděli o filosofických kategoriích jako o jednotě ontologického a gnoseologického. Tento názor vyžaduje, aby se některé filosofické, resp. vůbec „obecné“ kategorie mylně považovali pouze za ontologické, jiné pak — zrovna tak mylně — pouze za kategorie gnoseologické. Poukážeme však ještě na kontrapozici „celku“ a „systému“ v souvislosti s kybernetikou. Kybernetický systém prý abstrahuje od materiální podstaty objektu atd. Ale cožpak tato abstrakce se netýká také kategorie „celku“? Jenom při naivní ontologizaci se „celek“ může ztotožnit s realitou. A cožpak abstrakcí vytvořené obecné kategorie ztrácejí svou spojitost s realitou? Existují sice jen vo vědomí, ale existují v něm pouze na základě existence konkrétního jednotlivého, které tedy už v sobě samém nese rysy obecného. Abstrakce nespočívá totiž v odhlédnutí od reality vůbec, ale v odhlédnutí od některých vlastností reality. A i když abstrahujeme od její materiální, resp. energetické stránky, vzniklý výsledek — např. „informace“ — v realitě bez ní jako svého nositele nemůže existovat, zachovává si stále svou souvislost s materiální, resp. energetickou stránkou reality. Obecná kategorie totiž nepřestává být „ontologickou“ tím, že existuje jenom ve vědomí. Každá kategorie existuje jen ve vědomí, protože je myšlenkovým odrazem reality. „Ontologičnost“ určité kategorie neznamená její totožnost s realitou, ale její základ v realitě.

„Gnoseologizace“ obecných kategorií vůbec a „systému“ zvláště má katastrofické důsledky pro proces poznání, tedy i pro „systémový přístup“ k realitě. Při poznávacím procesu „zavádíme“ na určitý výsek reality systém. Ale systém jako pouhá gnoseologická kategorie není ontologickou kategorií, což znamená, že realita nemá systémové vlastnosti, že jako „jednotlivé“ není nositelkou „obecného“, že v sobě nezahrnuje „obecné“. Kdyby je totiž zahrnovala, pak by se „obecné“ týkalo tohoto jednotlivého čili „bytí“, čili by bylo ontologické. Protože sama realita nemá v tomto pojetí systémové vlastnosti, je „zavádění systému“ na ni nesmyslné počínání. „Systém“ totiž „zavádíme“ na realitu tím způsobem, že obecné „systémové vztahy“ přiřazujeme určitým reálným vztahům daného objektu. Např. řekneme, že zpětná vazba je v daném objektu konkrétně to a to, třeba vztah mezi rychlostí chodu parního stroje a přívodem páry, zprostředkovaným činností regulátoru. Kdyby tento „systémový vztah“ v parním stroji neexistoval, nemohli bychom jej na parní stroj vůbec „zavést“, aplikovat. A kdy-

⁶ J. B., c. d., s. 312.

⁷ Tamtéž, s. 319.

by tento vztah neexistoval v realitě vůbec, ale jenom ve vědomí, pak by byl pouhým fantastickým, zkřiveným odrazem reality. Je tedy zřejmé, že hrdý název „gnoseologická“ kategorie nemá při své absolutizaci a odtržení od reality se skutečným procesem poznání vůbec nic společného.

Třetí a poslední názor chápe systém jako *kategorii ontologickou a zároveň gnoseologickou*. Výstižně toto stanovisko vyjadřují F. Charvát a J. Kučera. Podle nich je systém za prvé gnoseologickou kategorií, bez poznávacího procesu nemá systém pragmatický smysl ani možnost funkčního využití. Za druhé je však zároveň systém ontologickou kategorií, protože sama konkrétní totalita má systémové vlastnosti. „Systém je dialektickým řešením rozporů mezi objektem a subjektem, neboť odráží systémové vlastnosti objektu a zájmové hledisko subjektu zavádějícího systému na daný objekt. V tomto smyslu představuje systém vyšší kvalitu, překonání rozporu mezi objektem a subjektem.“⁸

Tento poslední názor považujeme za jediné správné, jak už ostatně vyplývá z našeho rozboru charakteru obecných kategorií. V rámci tohoto názoru bychom mohli systém definovat jako soubor určitých (definovaných, „systémových“) vztahů, které existují mezi částmi daného objektu reality, jakož i mezi některými z těchto částí a „okolím“ daného objektu. Oněmi určitými (definovanými, systémovými) vztahy jsou např. u kybernetických systémů vstup a výstup systému, zpětná vazba, různé další typy vnitřních vazeb v systému apod.

Soudobý systémový přístup je pak charakterizován „zaváděním“ systému na určitý objekt reality tím, že se snažíme určité obecné systémové vztahy, jako jsou např. vstup, výstup, zpětná vazba atd., přiřadit určitým konkrétním vztahům daného objektu. Je to možné a přináší to kladný efekt tehdy, když ony konkrétní vztahy jsou ve skutečnosti systémovými vztahy. To pak umožňuje aplikovat na daný objekt už dosti rozsáhlý aparát, vzniklý jako podrobnější rozvedení, matematická formalizace atd. systémových vztahů.

---

⁸ CHARVÁT, F.: KUČERA, J.: c. d., s. 1406.